

Nové mincovní nálezy z dolního Podyjí v kontextu raně středověké Moravy

New coin finds from the lower Dyje (Thaya) River region
in the context of early medieval Moravia

Jan Videman – Jiří Macháček

V článku jsou vyhodnoceny nálezy středověkých mincí z konce 10. až počátku 13. stol., které byly v posledním desetiletí učiněny v dolním Podyjí, a to jak při archeologických terénních výzkumech, tak povrchovým průzkumem s pomocí detektoru kovů. Soubor čítající více než 170 mincí je významný pro poznání peněžního oběhu na Moravě v raném středověku. Zejména nálezy jednotlivých mincí byly donedávna vzácné. Pět mincí z polohy Kostice – Zadní hrúd a blízkého okolí pochází z 2. pol. 10. století. Většinou se jedná o ražby datované před r. 976, doposud jediné z oblasti dolního Podyjí a Pomoraví, včetně přilehlé části rakouského Podunají. Nálezy mincí z 1. pol. 11. stol. ukazují na významnou roli uherské mince ve struktuře oběhiva na Moravě. Od poloviny 11. stol. nastupují početné mince domácí provenience, ražné především olomouckými Přemyslovci.

numismatika – mince – jižní Morava – raný středověk

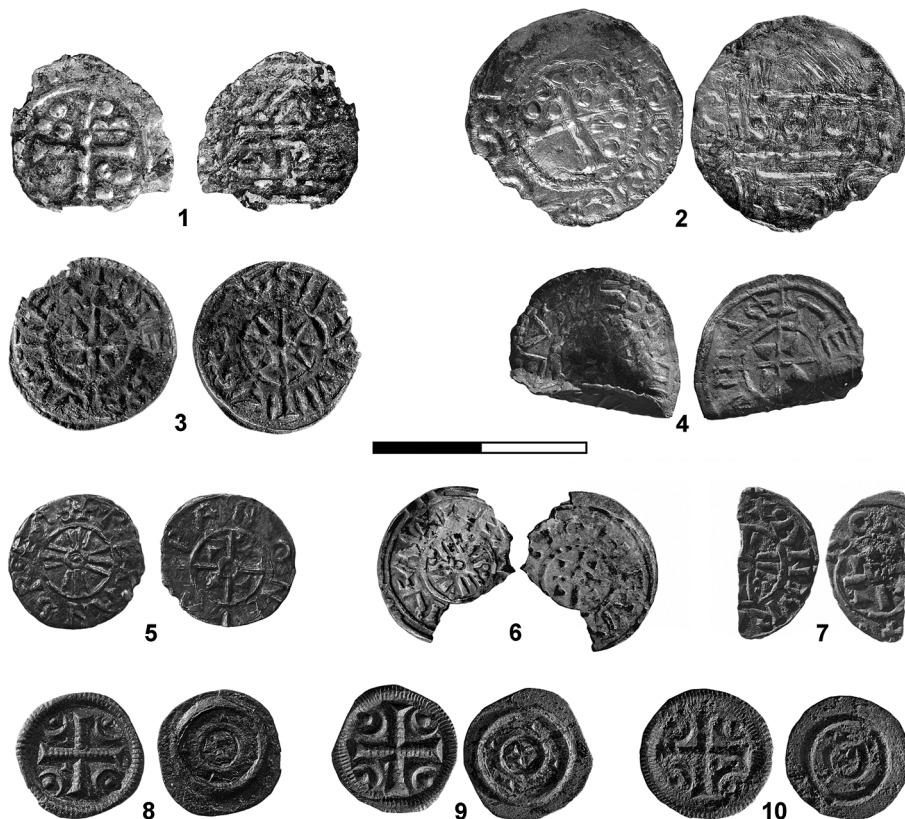
The article evaluates medieval coins from the end of the tenth century to the beginning of the thirteenth century, found over the past decade in the lower Dyje (Thaya) River region (the southeast part of the Czech Republic) during both terrain excavations and surface surveys with the use of a metal detector. The assemblage of more than 170 coins is an important source for learning about monetary circulation in Moravia at the Early Middle Ages. Finds of individual coins were especially rare until recently. Five coins from the Kostice – Zadní hrúd site and the surrounding area date to the second half of the tenth century. These were mostly coins struck before 976, thus far the only ones from the lower Dyje River and Morava River regions, including adjacent Austrian parts of the Danubian Basin. Coin finds from the first half of the eleventh century indicate the prominent role of Hungarian coins in the structure of currency in Moravia. Numerous coins of domestic provenance, minted mostly by the Olomouc Přemyslids, start appearing in the middle of the 11th century.

numismatics – coins – south Moravia – Early Middle Ages

Úvod

Soubor převážně raně středověkých mincí, získaný v posledních letech v dolním Podyjí, je důležitý pro poznání peněžního oběhu na Moravě příslušného období. Je to celek svým způsobem výjimečný, který představuje bohatý vzorek oběhiva z poměrně rozsáhlého území (více než 170 mincí z oblasti mezi Ladnou a Lanžhotem v okrese Břeclav), pokrývajících časový úsek přibližně dvou a půl století.¹ Soubor sestává především z jednotlivě nalezených

¹ Dvě římské antické mince z období pozdního císařství, pocházející ze souboru získaného povrchovou prospekci, s raně středověkým osídlením bezprostředně nesouvisí. Jejich výskyt na území, které bylo trvale v kontaktu s kulturami a obchodními vlivy z Podunají, není ničím výjimečný.

Obr. 1. Mince z archeologického výzkumu ÚAM FF MU v poloze Kostice – Zadní hrúd. 1 – inv. č. 4848, Jindřich II. (Bavorsko), 2 – inv. č. 5221, imitativní ražba (Bavorsko?, Čechy? nebo Morava?), 3 – inv. č. 3266, Štěpán I. (Uhry), 4 – inv. č. 12567, Štěpán I. (Uhry), 5 – inv. č. 176, Ondřej I. (Uhry), 6 – inv. č. 6001 Ondřej I. (Uhry), 7 – inv. č. 12563, Ondřej I. (Uhry), 8 – inv. č. 10409, anonymní (Uhry), 9 – inv. č. 12565, anonymní (Uhry), 10 – inv. č. 12566, anonymní (Uhry).

Fig. 1. Coins from the archaeological excavation at the Kostice – Zadní hrúd site. 1 – inv. no. 4848, Henry II (Bavaria); 2 – inv. no. 5221, imitative coin (Bavaria?, Bohemia? or Moravia?); 3 – inv. no. 3266, Stephen I (Hungary), 4 – inv. no. 12567, Stephen I (Hungary); 5 – inv. no. 176, Andrew I (Hungary); 6 – inv. no. 6001 Andrew I (Hungary), 7 – inv. no. 12563, Andrew I (Hungary), 8 – inv. no. 10409, anonymous (Hungary), 9 – inv. no. 12565, anonymous (Hungary), 10 – inv. no. 12566, anonymous (Hungary).

zrátových mincí (Videman – Paukert 2009, 434–435; Dresler – Macháček 2013). Několik denárů pochází ze sídlištních objektů prozkoumaných při archeologickém terénním výzkumu lokality Kostice – Zadní hrúd (obr. 1; 2) v blízkosti velkomoravského Pohanska (Macháček et al. 2013). I do výplně sídlištních jam se mince dostaly zřejmě ztrátou, nelze však úplně vyloučit ani možnost, že zde byly ukryty svými majiteli jako majetek představující ve své době nezanedbatelnou hodnotu. To platí především u exemplářů z nejstaršího horizontu zdejších mincovních nálezů, z konce 10. a počátku 11. století.

Dosavadní poznání o peněžním oběhu na Moravě v denárovém období bylo založeno v rozhodující míře na materiálu získaném z několika málo hromadných depotů a vedle nich

Obr. 2. Mince z archeologického výzkumu ÚAM FF MU v poloze Kostice – Zadní hrůd. 11 – inv. č. 10709, Béla III. (Uhry), 12 – inv. č. 6002, Ota I. Sličný (Morava), 13 – inv. č. 3265, Ota I. Sličný (Morava), 14 – inv. č. 4849, Svatopluk (Morava, Olomoucko), 15 – inv. č. 7334, nepřidělený (Morava, 70.–90. léta 12. stol.), 16 – inv. č. 12549, mince? (Morava?), 17 – inv. č. 12564, Leopold V. (Rakousko).

Fig. 2. Coins from the archaeological excavation at the Kostice – Zadní hrůd site. 11 – inv. no. 10709, Béla III (Hungary); 12 – inv. no. 6002, Otto I of Olomouc (Moravia); 13 – inv. no. 3265, Otto I of Olomouc (Moravia); 14 – inv. no. 4849, Svatopluk (Moravia, Olomouc region); 15 – inv. no. 7334, unidentified (Moravia, 1170s-1190s); 16 – inv. no. 12549, coin? (Moravia?); 17 – inv. no. 12564, Leopold V (Austria).

zejména na denárech z mladohradištních pohřebišť. Nálezy jednotlivých ztrátových mincí byly donedávna poměrně vzácné a omezovaly se převážně na ojedinělé mince z archeologických výzkumů významných raně středověkých center (hradišť). Poslední dvě dekády ovšem přinesly rozsáhlý materiál, pocházející zpravidla z nelegální povrchové prospekce s využitím detektorů kovů. Tyto nálezy jsou však, i přes svůj problematický původ, natolik významné, že je nelze při hodnocení peněžních vztahů v 11. a 12. stol. pominout. Sahrály klíčovou roli v odhalení donedávna neznámé etapy moravského mincovnictví z 2. pol. 12. stol. (Videman – Paukert 2009; k tomu Macháček 2011). Proto je jim alespoň krátce věnován

Poř.č. inv.č.	Lokalizace	Metoda	země	panovník	doba vlády	nominál	citace	hmotnost (g)	průměr (mm)	poznámka
1	obj. 66, povrch objektu	AV	Bavorsko	Jindřich II., 1. vláda	955–976	AR denár	Hahn 15a1/13 (14)	0,404	15,5 x 15,2	olámaný, ca 2/3
2	obj. 73, těsně nade dnem objektu	AV	Bavorsko ? Čechy ? Morava ?	? imitativní ražba	před r. 976	AR denár	<i>Hahn 1986</i>	0,944	20,7	
3	výplň mladšího příkopu Z1	DK	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,518	16,1	
4	nález z povrchové vrstvy	DK	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,593	16,6	
5	obj. 8, hloubka 10 cm, topeniště pece	AV	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,265	13	
6	nález z povrchové vrstvy	DK	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,324	15,0 x 12,4	úloemek, ca 3/5
7	nález z povrchové vrstvy	DK	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,234	14,6 x 7,7	úloemek, ca 1/2
8	obj. 132	AV	Uhry	anonymní	12. stol.	AR denár	Huszár 100	0,336	12,1	nizký obsah Ag
9	nález z povrchové vrstvy	DK	Uhry	anonymní	12. stol.	AR denár	Huszár 100	0,35	12,3	nizký obsah Ag
10	nález z povrchové vrstvy	DK	Uhry	anonymní	12. stol.	AR denár	Huszár 100	0,353	12,8	nizký obsah Ag
11	obj. 135, výplň jámy	AV	Uhry	Béla III.	1172–1196	Cu denár	Huszár 72	3,478	26,5	
12	čtverec D49–40, na úrovni podloží	DK	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 371	0,357	13,7	
13	obj. 34, výplň jámy	AV	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 378	0,435	15,3	
14	obj. 68, výplň jámy	AV	Morava, Olomoucko	Svatopluk	1095–1107	AR denár	Cach 436	0,435	17,9	
15	obj. 100, těsně pod povrchem objektu	DK	Morava	nepřidělený	70.–90. léta 12. stol.	AR denár	VP 269	0,396	15,9	nizký obsah Ag
16	obj. 155, výplň jámy	AV	Morava ?	?	?	?	?	0,14	13,7 x 12,1	perforovaný, olámaný
17	nález z povrchové vrstvy	DK	Rakousko	Leopold V.	1177–1194	AR fenik	CNA I B 27	0,318	15,8 x 10,3	úloemek ca 3/5

Tab. 1. Kostice – Zadní hrád. Mince z archeologických terénních výzkumů z let 2009–2011 (obr. 1, 2); AV – archeologický výzkum, DK – detektor kovů. Zkratky citací: Cach (Cach 1972); Hahn (Hahn 2001); Huszár (Huszár 1979); VP (Videman – Paukert 2009); CNA I (Koch 1994); R.I.C. (Mattingly – Sydenham et al. 1923–1994); Šmerda (Šmerda 1996).

prostor i v závěru následujícího textu, kde je uveden jejich stručný přehled (*tab. 3; 4*). Mince získané v rámci výzkumného projektu z okolí Pohanska u Břeclavi, jejichž vyhodnocení tvoří těžiště následujícího textu, jsou pak tabulkově rozděleny na dvě podskupiny – na mince objevené při archeologickém terénním výzkumu (*tab. 1*) a na jednotlivé ztrátové mince nalezené povrchovým průzkumem s pomocí detektoru kovů (*tab. 2*).

„Temné“ 10. století

Z mincí nalezených v poloze Kostice – Zadní hrúd a blízkém okolí jich pět pochází z 2. pol. 10. století. Dvě z nich byly nalezeny v archeologicky zkoumaných objektech (*obr. 1: 1–2*), a mají tedy bezpečně dokladovaný nálezový kontext. Tři další, dvě celé a jeden úlomek, byly nalezeny několik desítek metrů od zkoumaných objektů jako povrchové nálezy. Z uvedených pěti mincí jsou tři bavorské a jedna je dobovou napodobeninou nejasného původu. Poslední z nich je blíže nepřidělený obol z konce 10. století. Soubor náleží k nejstarším raně středověkým mincím nalezeným na území dnešní Moravy.

Období po pádu Velké Moravy až do doby připojení části jejího původního území, v zásadě v rozsahu dnešní Moravy, k přemyslovskému státu v letech 1019–1020 /1029 je někdy historiky nazýváno temným obdobím a tento pojem lze bezesbytku použít i na naše poznatky o peněžním oběhu. Samotná Velká Morava za své existence nedospěla k ražbě vlastní mince. První moravské mince jsou tak kladeny až do období po přemyslovské anexi v r. 1019/1020. Rozsah peněžní směny v 9. a na počátku 10. stol. byl ovšem v celém středoevropském prostoru na daleko nižším stupni, než tomu bylo o tři čtvrtě století později, kdy vlastní stříbrné mince, denáry, ovlivněné bavorskými vzory, začali vydávat přemyslovští Boleslavové (naposledy souhrnně *Petráň 1998*). Jejich produkce záhy dosáhla masového charakteru, který je právem odůvodňován polohou Prahy na strategicky výhodném místě dálkové obchodní trasy. Pražští Přemyslovci ovládli částečně snad již před polovinou 10. stol. rozsáhlé území podél této obchodní magistrály vedoucí Polabím a přes severní část Moravy s centrem v Olomouci na Krakov, včetně Krakovska samotného.

Významná, ne-li klíčová role je přisuzována obchodu s otroky, získávanými ve východních oblastech a prostřednictvím centrálního trhu v Praze směřovanými do cílových míst v arabském světě (*Wihoda 2010, 102*). Role Moravy je v těchto souvislostech chápána jako víceméně podružná a tranzitní. Důsledně je pak odlišováno postavení její severní části s centrem v Olomouci a části jižní. Zatímco k Olomouci je celkem nepochybně vztahována relace o existenci moravského biskupa k r. 976 (*Jan 2006, 257–258*) a převažuje názor o přímém ovládnutí severní části Moravy přemyslovskými Boleslavy (*Žemlička 1997, 37; Wihoda 2010, 97*), u jižnějších oblastí je tato situace vnímána nejednoznačně; z příslušné doby chybějí přesvědčivější písemné prameny. Oporu v zásadě skýtá především pozdější popis hranic pražské diecéze po připojení diecéze moravské z listiny císaře Jindřicha IV. k r. 1086. I výklad této písemnosti, zprostředkované Kosmou a odkazující se na stav z doby sv. Vojtěcha je ovšem podmíněn okolnostmi jejího vzniku (*Wihoda 2010, 97*).

Jakými informacemi k těmto úvahám přispívají nálezy mincí a numismatika jako pomocná věda historická vůbec? Je to především často zmiňovaná chronologická citlivost, možnost přidělení mince konkrétnímu vydavateli přispívá v jednotlivostech i ve statistickém celku k poznání o teritoriálním rozšíření mince, a tím i o určité formě mocenského vlivu toho

Poř.č.	inv.č.	země	panovník	doba vlády	nominál	citace	hmotnost (g)	průměr (mm)	poznámka
1	D 112	Řím	Philippus I.	244–249	AR denár	R.I.C. 26b	1,957	19,2 x 14,9	úloemek, ca 2/5
2	D 151	Řím	Constantius II.	337–361	AE 4	R.I.C. ?	1,623	15,3	
3	D 177	Řím?	?	?	AR	?	0,965	13,5 x 12,9	ca 1/5 odlomený
4	V 01	Bavorsko	Jindřich II., 1. vláda	955–976	AR denár	Hahn 15a	0,225	11,0 x 12,5	úloemek, ca 1/4
5	V 02	Bavorsko	Ota Švábský	976–982	AR denár	Hahn –	1,043	19,5	olámaný, ca 3/4
6	D 65	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,421	15,1 x 12,1	
7	D 66	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,639	16,8	
8	D 67	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,808	17	
9	D 73	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,435	15,2	
10	D 142	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,57	16,1	
11	D 148	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1var	0,49	16,9	koruptela opisu rv, dírka
12	D 245	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,51	14,9	mírně olámaný
13	D 246	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	0,494	15,6	
14	D 70	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,452	14,9	mírně vyložený
15	D 71	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,736	16,3	
16	D 141	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,266	15,2 x 10,3	odlomený, ca 2/3
17	D 143	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,154	13,3 x 6,7	úloemek, ca 1/3
18	D 144	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,433	14,9	
19	D 150	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,238	13,5 x 8,4	odlomený, ca 2/3
20	D 152	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,478	14,4	
21	D 153	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,185	14,1 x 7,8	olámaný, ca 2/5
22	D 176	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,381	14,6 x 10,2	odlomený, ca 4/5
23	D 241	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,38	14,2	
24	D 243	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	0,545	15	mírně prohlý
25	D 68	Uhry	Salomon	1063–1074	AR denár	Huszár 14	0,299	14,8 x 10,8	ohnutý, dírka
26	D 69	Uhry	anonymní	12. stol.	AR denár	Huszár 100	0,298	12	
27	D 242	Morava, Brněnsko	Ota I. a Konrád I.	před r. 1061	AR denár	Cach 360	0,424	14,9 x 11,8	odlomený, ca 70%
28	D 140	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 371	0,394	13,5	
29	D 145	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 377	0,228	14,8 x 6,7	úloemek, ca 1/2
30	D 146	Morava	nepřidělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP –	0,186	14,3 x 9,0	odlomený, ca 2/5, jezdec s porcem zleva, viz tab. 3a, č. 14
31	D 147	Morava	neurčený	2. pol. 12. stol.	AR denár	VP ?	0,383	14,2	vyložený, perforovaný
32	D 149	Čechy	Vladislav I.	1109–18, 1120–25	AR denár	Cach 559	0,39	17,4 x 11,9	úloemek, ca 3/5
33	D 154	Rakousy	Leopold V.	1177–1194	AR fenik	CNA I B 27	0,567	19,8 x 15,0	olámaný, ca 3/4
34	D 72	Rakousy	Leopold VI.	1210–1230	Cu fenik	CNA I B 108	0,825	20,8 x 19,8	dobové falzum, dírka
35	D 171	Rakousy	Leopold VI.	1210–1230	AR fenik	CNA I B ?	0,323	15,4 x 11,7	úloemek, ca 3/5, gryf zleva / ?
36	D 130	?	?	?	Cu mince (?)	?	úloemek		
37	D 193	?	?	?	Cu mince (?)	?	úloemek		

Tab. 2. Terasa Břeclav – Lanžhot. Mince z povrchových nálezů I (s prokazatelnými nálezovými okolnostmi). Zkratky citací viz tab. 1.

Jednotlivé ztrátové mince							
Poř.č.	země	panovník	doba vlády	nominál	citace	ks	poznámka
1	Čechy ? Morava ?	Bližší nepřídělený	ca 990–995	AR obol	Cach 170	1	
2	Morava, Brněnsko	Konrád I.	1061–1092	AR denár	Cach 362	1	
3	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 377	1	
4	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 378	1	
5	Morava, Olomoucko	Svatopluk	1095–1107	AR denár	Cach 425	1	
6	Morava, Olomoucko	Vladislav, syn Soběslava I. nebo Vladislav II.	30.–40. léta 12. stol.	AR denár	Cach 529	1	
7	Morava	nepřídělený	40. léta 12. stol.	AR denár	Šmerda 426, VP 229	1	
8	Morava	nepřídělený	40. léta 12. stol.	AR denár	VP 242	1	
9	Morava	nepřídělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 250	1	
10	Morava	nepřídělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 256	1	nizký obsah Ag
11	Morava	nepřídělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 257	1	nizký obsah Ag
12	Morava	nepřídělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 262	1	nizký obsah Ag
13	Morava	nepřídělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 264	1	nizký obsah Ag
14	Morava	nepřídělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 267	2+1	nizký obsah Ag
15	Morava	nepřídělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP –	1	nizký obsah Ag
16	Morava	nepřídělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP –	2	obraz jako na českém denáru Vladislava II. po r. 1158, Cach 607
17	Morava	nepřídělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP –	2	nizký obsah Ag; jezdec s praporem/anděl pozvedá dítě, držící kříž
18	Rakousy	Werinto nebo Dietrich, opatě kláštera Formbach	1108–1127 resp. 1127-ok. 1140	AR fenik	CNA I, B 35	1	mincovna Neunkirchen
19	Rakousy	Leopold VI.	1210–1230	AR fenik	CNA I, B 108	0+1	mincovna Vídeň
20	Rakousy	Leopold VI.	1210–1230	fenik, Cu dobové falzum	CNA I, B 118	1	mincovna Enže
21	Rakousy	Leopold VI.	1210–1230	fenik, Cu dobové falzum	CNA I, B 118/119	1	mincovna Enže
CELKEM						17+2	
Rozoraný depot č. 1 (?),							
Pozn.: Vzhledem k nejasným nálezcovým okolnostem je značně omezená možnost datace uložení depotu i jednotlivých typů v něm obsažených mincí.							
Poř.č.	země	panovník	doba vlády	nominál	citace	ks	poznámka
1	Morava, Olomoucko	Ota III. Dětleb	1140–1160	AR denár	VP 244	4	nizký obsah Ag
2	Morava, Olomoucko	Ota III. Dětleb	1140–1160	AR denár	VP 245–247	ca 30–35	většinou nízký obsah Ag
3	Morava	nepřídělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 256	1	nizký obsah Ag
4	Morava	nepřídělený	70.–90. léta 12. stol.	AR denár	VP 269	2	nizký obsah Ag
Rozoraný depot č. 2 (?)							
Poř.č.	země	panovník	doba vlády	nominál	citace	ks	poznámka
1	Uhry	Štěpán I.	997–1038	AR denár	Huszár 1	2	
2	Uhry	Ondřej I.	1046–1060	AR denár	Huszár 9	22+6	různé výplně v úhlech

Tab. 3. Terrasa Breclav – Lanžhot. Mince z povrchových nálezů II. (bez ověřených nálezcových okolností). Zkratky citací viz tab. 1.

Jednotlivé ztrátové mince							
Poř.č.	země	panovník	dobu vlády	nominál	citace	ks	poznámka
1	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 369	1	
2	Morava, Olomoucko	Ota I. Sličný	1061–1087	AR denár	Cach 372	1	
3	Morava, Podivín ?	anonymní denár s opisy SCS PETRVS /SCS IOHANNES	ca 1085–1100	AR denár	VP 72	1	
4	Morava, Olomouc	Jindřich Zálk, biskup	1126–1150	AR denár	Cach 492	1	
5	Morava, Olomoucko	Ota III. Dětleb	1140–1160	AR denár	VP 244	1	nizký obsah Ag
6	Morava, Olomoucko	Ota III. Dětleb	1140–1160	AR denár	VP 245	2	nizký obsah Ag
7	Morava, Olomoucko	Ota III. Dětleb	1140–1160	AR denár	VP 246	0+1	nizký obsah Ag, úlomek 1/2
8	Morava	nepřidělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 248	1	
9	Morava	nepřidělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 254	2	nizký obsah Ag
10	Morava	nepřidělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP 260	1	nizký obsah Ag
11	Morava	nepřidělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 261	1	nizký obsah Ag
12	Morava	nepřidělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 263	1	nizký obsah Ag
13	Morava	nepřidělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 264	1	nizký obsah Ag
14	Morava	nepřidělený	60.–80. léta 12. stol.	AR denár	VP 266	1	nizký obsah Ag
15	Morava	nepřidělený	50.–60. léta 12. stol.	AR denár	VP –	1	anděl čelně, dvě sedící postavy proti sobě
Depot							
1	Uhry	anonymní	12. stol.	AR denár	Huszár 100	ca 15	slepenec asi 15 ks, převážen plochým drátkem ?

Tab. 4. Ladná – Břeclav letiště. Mince z povrchových nálezů (bez ověřených nálezových okolností). Zkratky citací viz tab. 1.

kterého producenta. Četnost a charakter nálezů mincí dávají nahlédnout do problematiky uplatnění mince v lokální směně či dálkovém obchodu. V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout, že ve srovnání s písemnými prameny jsou nálezy mincí oblastí zdaleka neuzavřenou, do které nepravidelně a nesystematicky, zato však trvale přitékají nové a cenné informace.

Nálezy mincí z území dnešní Moravy, spadající do 10. a samotného počátku 11. stol., před jejím definitivním ovládnutím Přemyslovci, jsou relativně skrovné. Donedávna toto období pokrývaly nálezy jednotlivých mincí, převážně z archeologických výzkumů, a dva hromadné depoty, kelčský a komárovský, z nichž pouze první se dochoval v ucelenějším rozsahu. Jednotlivě nalezené mince reprezentují pro severní část Moravy denáry ethelredského typu Boleslava II., nalezené v počtu čtyř kusů, tři z toho v místě předpokládaného tržiště v centru Olomouce na Pekařské ul. (*Bláha 2000*) a jedna ve Wurmově ul. (*Bláha – Polanský 2005*). Pro jižní část Moravy jsou to tři denáry z okolí dnešního Brna: dva z hradiště Staré zámky v Brně-Líšni a jeden z nedalekých Velatic.² Ten lze podle popisu I. L. Červinky z r. 1932 identifikovat jako ražbu Boleslava II. z pražské mincovny Cach 63var, pocházející zřejmě z přelomu 70. a 80. let 10. stol. (*Polanský – Sláma 2008*, 112). Starší mince z Brna-Lišně, nalezená v r. 1890–1891, se nedochovala a je k dispozici pouze její nepřesný popis. Podle něj se jedná o blíže neurčený denár typu Ruka Boží / kaplice, s nesrozumitelnými legendami na obou stranách. Zajímavá je třetí ražba, snad obol (půldenár) ze Starých Zámek, typu Ruka Boží s třemi stylizovanými hřeby(?) / kříž, rovněž s nejasnými opisy, nalezený r. 1959 (*Hásková – Staňa 1993; Polanský – Sláma 2008*, 103–104). Je to dosud unikátní mince, řadící se ke skupině obdobných ražeb, které jsou kladeny přibližně do 90. let 10. stol. a u nichž nelze z opisů přesvědčivě vyčíst jméno vydavatele ani mincovny (*Cach 1970*, 31–32, č. 165–184). V hojnějším počtu byly tyto mince zastoupeny pouze v nálezech ze slezské Bystrzyce z r. 1886 (*Cach 1970*, 61, č. 65) a v maďarském Nagyharsány z r. 1968 (*Gedai 1975*, č. 52–63). U celé této skupiny mincí nižší průměrné hmotnosti a velikosti střížku připadá v úvahu kromě původu v pražské mincovně i možnost jejich ražby mimo hlavní přemyslovské centrum, buď na slavníkovském teritoriu, či snad dokonce na Moravě (*Radoměřský 1964*, 59), a to spíše v její jižní části. Tuto možnost je nutno, byť opatrně, brát též v úvahu, zvláště vzhledem k nálezu dalšího exempláře obolu (?) typu Cach 170 v blízkém okolí výzkumů lokality Kostice – Zadní hrůd již v době před jejich zahájením v r. 2008 (*Videman – Paukert 2009*, 434, č. 28). Všechny zmíněné jednotlivě nalezené mince se tedy našly v předpokládaných centrech obchodu a místní správy, nebo v jejich blízkém okolí. I výskyt obolu typ Cach 170 na Břeclavsku si tuto definici zřejmě zaslouží, s ohledem na níže uvedené náleзовé poznatky z nově objevených lokalit na říční terase mezi Břeclaví a Lanžhotem.

Výčet jednotlivých náleзовých mincí, které můžeme označit jako nálezy staršího data, doplňují ještě dva denáry z počátku 11. stol. z moravského jihu. Fragment denáru z hrobu v Nové Vsi na Břeclavsku, nalezený při archeologickém výzkumu, byl identifikován pouze jako „pravděpodobně německý denár z počátku 11. století“ (*Radoměřský 1956*, č. 1654). Rozlámáný denár nalezený u Hrušek rovněž na Břeclavsku lze naopak přesně identifikovat jako ražbu Jindřicha IV. z řezenské mincovny z let 1002–1009 typu Hahn 27d.2.2 (*Krejčík*

² K dosud blíže neidentifikované další minci z 10. stol. z hradiště Brno-Lišně, zanesené do nedávno aktualizovaného přehledu raně středověkých nálezů mincí na Moravě (*Videman – Paukert 2009*, 434, č. 27, nově *Vachůt – Videman – Rajlichová v tisku*).

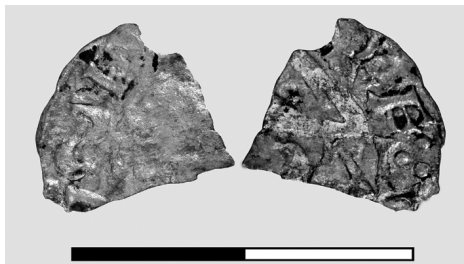
1990, 222). I k této minci můžeme přiřadit další, dosud nepublikovaný nález z nedávné doby z katastru téže obce, bavorskou ražbu z doby okolo r. 1009.

Mince objevené v průběhu archeologického výzkumu v Kosticích – Zadnímu hrůdu a blízkém okolí výše uvedený výčet zásadním způsobem rozšiřují. Význam nálezů zvyšuje skutečnost, že se jedná vesměs o ražby pocházející téměř s jistotou z období staršího než všechny výše uvedené mince, a to z let před r. 976. Toto datum můžeme stanovit s ohledem na denárový typ, pod který spadají – starší typ řezenský či bavorsko-švábský, zjednodušeně nazývaný devítibodový či devítikuličkový. Jedná se o hlavní typ denáru, který byl ražen v bavorských a švábských mincovnách před r. 976, v druhé etapě první vlády bavorského vévody Jindřicha II. Svárlivého (955–976, 985–995), která je vymezena lety 967–976 (Hahn 1982). Na jeho líci je v poli vymezeném perlovcem kříž, v jehož třech úhlech je po třech kuličkách a čtvrtý úhel je prázdný. V opisu na obvodu mince se nachází jméno vévody. Na rubu je stylizovaná kaplice, pod ní dvě vodorovná břevna a skupina písmen, značící snad zkratku jména mincmistra, název mincovny je opět uveden v opise. W. Hahn stanovil relativně pevný systém přidělení a datace nejstarších bavorských mincí, který vychází z předpokladu, že mincovní typ, definovaný zpočátku především výplněmi v úhlech kříže na aversu každé mince, se měnil s jednotlivými změnami vlády bavorských vévodů. I když v některých případech by to mohlo být předmětem diskusí, k r. 976 lze platnost tohoto pravidla stěží zpochybnit. Mezi několik vlád knížat se jménem Jindřich spadá do let 976–982 vláda Oty Švábského, která je reprezentována téměř výlučně typem čtyřbodovým, tedy denárem, který má po jedné kuličce v každém úhlu kříže na aversu mince. Typ devítibodový se zde již v těchto letech ani později neobjevuje.

Devítibodový, starší bavorsko-švábský typ denáru je klíčový ve vztahu k samotnému počátku ražby české mince. Nejstarší české ražby, přidělované buď Boleslavu I. (936–973), nebo W. Hahnem až Boleslavu II. (973–999) přebírají právě vzor devítibodového typu. Denáry s opisy BOLEZLAVS DVX / PRAGA CIVITAS a různými nápisy pod kaplicí jsou dnes téměř bez pochyb považovány za nejstarší české mince. Věrohodný je i názor, že na zavedení ražby se podíleli bavorští mincmistři, společně s příslušníky řezenského kléru sídlícího v Praze.

Dvě z mincí z Kostic (*tab. 1: 1; 2: 4*) jsou bavorské ražby Jindřicha II. (*obr. 3; 5*), s nápisem ADAL pod kaplicí, pravděpodobně typu Hahn 15a. U druhé z nich, pocházející z povrchové prospekce, je nutno ponechat ve hře i možnost, že se jedná o souběžně ražený typ šestibodový Hahn 16a, s třikrát dvěma kuličkami v úhlech kříže. Byl ražen ze stejných rubových razidel a dochovaný úlomek, asi čtvrtina mince, neumožňuje bezpečnou identifikaci. Jedna z celých mincí (*tab. 2: 5; obr. 4*), je záhadnou ražbou, jejíž původ je nejistý. Na líci je totiž k devítibodové výplni v úhlech kříže přiřazen jasný opis OTTO DVX. To naprosto nekoresponduje z výše zmíněnou dosavadní evidencí téměř výhradně čtyřbodových denárů tohoto knížete. Mince představuje jediný dosud známý exemplář, který toto pravidlo porušuje směrem k devítibodové výplni. Nejistotu ohledně přidělení posiluje fakt, že opis na rubu je neuspořádaný a nedává jasný smysl. Může se tedy jednat o další z tzv. imitativních ražeb, kterým bude dále věnována pozornost. Je ještě nutné poznamenat, že denár, stejně jako oba předchozí bavorské, vykazuje na svou dobu standardně vysokou ryzost stříbra (viz *Richtera – Videman – Zmrzlý 2013*).

Zatímco u předchozí ražby je takové zařazení pouze možné, další mince z 10. stol. je nespornou imitativní ražbou, první svého druhu nalezenou na Moravě (*tab. 1: 2; obr. 6*).

Obr. 3. Kostice – Zadní hrůd. Nález detektorem kovů. Denár Jindřicha II. Svárlivý (Bavorsko). Typ Hahn 15a nebo 16a.

Fig. 3. Kostice – Zadní hrůd. Find made by metal detector. Denarius of Henry II. the Wrangler (Bavaria). Hahn 15a or 16a type.

Obr. 4. Kostice – Zadní hrůd. Nález detektorem kovů. Denár Oto Švábský (Bavorsko). Neznámý typ.

Fig. 4. Kostice – Zadní hrůd. Find made by metal detector. Denarius of Otto of Swabia (Bavaria). Unknown type.

Obr. 5. Kostice – Zadní hrůd. Nález z archeologického výzkumu. Denár Jindřicha II. Svárlivý. Typ Hahn 15a.

Fig. 5. Kostice – Zadní hrůd. Find from archaeological excavation. Denarius of Henry II the Wrangler. Hahn 15a type.

Obr. 6. Kostice – Zadní hrůd. Nález z archeologického výzkumu. Imitativní denár (Čechy?, Bavorsko?, Morava?, před r. 976).

Fig. 6. Kostice – Zadní hrůd. Find from archaeological excavation. Imitative denarius (Bohemia?, Bavaria?, Moravia?, prior to 976).

Imitativní či následné ražby jsou mince ražené jako napodobeniny legálního obíhajícího typu mince, liší se opisy s nahodilými uskupeními písmen či znaků, které ani charakter písmen nemají. Ve 2. pol. 10. a na počátku 11. stol. představují určitou, ne zcela jednotnou skupinu ražeb, v jejímž rámci si budeme pochopitelně všimnout pouze jasně vymezeného okruhu napodobenin původních vzorů bavorsko-švábské a české provenience. Jen ta má totiž význam pro sledovanou oblast. Uvnitř pojmu „napodobenina“ je nutné dále vymezit okruh mincí, které napodobují vzhled legální ražby a současně dodržují předepsaný obsah stříbra. Profit jejich vydavatele spočíval tedy v zásadě v tom, že zmíněným drahým kovu do podoby denáru, oblíbeného a obecně přijímaného na trhu pro jeho garantovanou vnitřní hodnotu drahého kovu, dosáhl jednoduššího způsobu uplatnění tohoto kovu při obchodní transakci (Hatz 1974, 97). Tento okruh pak musíme odlišit od mincí, které jsou dobovými falzy v plném slova smyslu, tedy mincemi s nižším nebo nulovým obsahem drahého kovu, pouze povrchově upravené tak, aby svým vzhledem oklamaly příjemce. Ve skupině tzv. imitativních ražeb se setkáváme s oběma případy.

Obr. 7. Kostice – Zadní hrúd. Nález detektorem kovů. Blíže neurčený obol z konce 10. stol., průměr 17,0 mm. Čechy?, Morava? Cach 170.

Fig. 7. Kostice – Zadní hrúd. Find made by metal detector. Unidentified obol from the end of the 10th century. Diameter 17.0 mm. Bohemia?, Moravia? Cach 170.

Původu těchto mincí, ve vztahu k českému mincovnictví zvláště těm datovaným do 2. pol. 10. stol., věnovali v různé míře pozornost všichni autoři zabývající se numismatikou příslušného období. Před čtvrtstoletím *W. Hahn* (1986, 287–289, 295–296) publikoval souhrnný katalog těchto napodobenin. Od té doby nebyla žádná systematická aktualizace tohoto katalogu zpracována. Autor představil také ucelenou koncepci vysvětlující původ těchto ražeb. Předpokládá zejména, že imitativní ražby devítibodového typu a jemu v Bavorsku přecházejícího tříbodového typu vznikly na českém území a jsou předchůdkyněmi legálních ražeb českého knížete. Mezi českými odborníky nebyla tato koncepce přijata (*Petráň 1998*, 60), v žádné z novějších prací domácích autorů však obsáhlejší rozbor problematiky imitativních ražeb a jejich spojitosti s počátečním obdobím české mince nenacházíme.

Ve studiích zaměřených na analýzy kovu prověřil *W. Hahn* svou teorii srovnáním obsahu stopových prvků v analyzovaných bavorských, českých a imitativních ražbách. Z přítomnosti olova v bavorských a imitativních denárech (*Hahn 1987b*, 551–554) a jeho převažující absence v soudobých mincích českých (*Hahn 1987b*, 553) vyvodil závěr, že imitativní ražby byly raženy převážně z cizího nebo starého stříbra (*Hahn 1987a*, 11). Od své původní koncepce o jejich českém původu ovšem neustoupil. Výsledky jeho měření, prováděných v 80. letech 20. stol. mikrochemickými ditizonovými analýzami, však nepotvrdily výsledky RFA analýz, provedených zatím na jediném rozsáhlejší tuzemském nálezovém celku z 10. století. Tímto souborem je čistěveský nález, uložený kolem r. 996, resp. jeho dochovaná část. Z několika desítek českých mincí, včetně ražeb devítibodového typu, vykazují všechny přítomnost olova, srovnatelnou kvantitativně s obsahem olova u několika bavorských mincí z téhož depotu, analyzovaných stejnou metodou (*Polanský – Tomková 2006*, 123–124).

Přesvědčivé argumenty pro přidělení založené na složení kovu tedy k dispozici nemáme a je otázkou dalšího bádání, zda se je touto cestou vůbec kdy podaří získat. Pozornost českých badatelů logicky přitahovaly dosud především ty z imitativních ražeb, které byly nalezeny na českém území. Ty se svým charakterem navzájem značně liší. Je to jeden exemplář ze Zbečna (*Hásková 1970*, 106–107; *Hahn 1986*, 288–295), další z Pražského hradu, a zejména dva denáry z Libice, které se jeví jako nejbližší popisované nově objevené ražbě, a to především charakterem vypuncovaných znaků v opise i pod kaplicí.³ Nedbalou ražbou velmi hrubého provedení je napodobenina devítibodového denáru z Třetího nádvoří Praž-

³ *Hahn* (1986, 288, 296) mylně odkazuje a pod č. 33 katalogu jako ražbu z Libice přebírá denár popsáný *Turnwaldem* (1956, 4: B). *Turnwald* (1956, 6) přitom jasně uvádí, že se jedná o minci z jeho sbírky nalezenou v severním Štýrsku. Publikace vyobrazuje starší nález z obou libických mincí (*Turnwald 1956*, 4: A).

ského hradu; *P. Radoměský* (1955, 15, tab. I: 2) ji uvádí jako stříbrnou, barbarského provedení, „s rubem tak nejasným, že se na první pohled jedná o jednostrannou ražbu“. Téměř všechny ostatní devítibodové imitativní ražby českých mincí pocházejí z významných depotů z území Slezska či Polska – Zalesie, Kórník, Karlsdorf, Kotowice (*Hahn 1986*, 295–297) a nejnověji Lasowice (*Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, 40, č. 45–53; *Hahn 2009*, 45). Všechny obsahovaly kromě imitativních i nejstarší typy oficiálních českých ražeb.

Právě imitativní ražby nalezené na významných českých hradištích, ke kterým se nyní řadí i denár z Kostic, nevylučují teorii, že byly raženy jako napodobenina bavorských vzorů před zahájením ražby oficiální české mince. V případě Libice a Kostic ovšem můžeme zvažovat i ražbu napodobující již existující český vzor na slavníkovském či nově moravském sídlišti nacházejícím se na významné obchodní trase. Možnost libického původu tamějších mincí zvažoval již *K. Turnwald* (1956, 8) a po něm *R. Turek* (1981, 35). *J. Hásková* (1985, 52) v první z nich spatřuje napodobení starších augsburských ražeb, u druhé vidí vzor v českém denáru Cach 15. K hodnocení okolností vzniku těchto ražeb pomáhají i nedávno provedené analýzy kovu obou imitativních ražeb z Libice.⁴ Analýzy potvrdily nízký obsah stříbra a prokázaly stopy pocínování. Jedna z mincí má sice stříbřitý vzhled, což konstatoval i *R. Turek* (1981, 33), ve skutečnosti však jde o pocínovanou měděnou ražbu. Druhá je také prakticky měděná, pocínované měděné jádro bylo zjištěno i u imitativní ražby z Lasowic, pocházející ze zcela shodných razidel jako druhá z libických. U nově objeveného denáru z Kostic – Zadního hrůdu naopak analýzy potvrdily dobrou jakost stříbra (viz *Richtera – Videman – Zmrzlý 2013*).

Přírůstek nálezů doplňuje dosud nepublikovaný nález dalšího exempláře imitativní ražby na Moravě, a to na západní straně vnějšího líce valu hradiště Radslavice – Zelená Hora, okr. Vyškov, který se k autorům dostal k dokumentaci v průběhu přípravy tohoto příspěvku. Jedná se opět o denár devítibodového typu, který je současně dobovým falzem z prakticky čistě mědi, ovšem také se stopově dochovanými pozůstatky pocínování.

Podle vzhledu nově nalezené mince z Kostic – Zadního hrůdu se zdá, že nebyla ražena zkušenými minciři. O tom by svědčil výrazný dvojráz, který je zřetelný hlavně na reversu (strana s kaplicí), kde je obraz zřejmě vyražen dvakrát s pootočením o 90°. Možnost, že následné denáry mohly být raženy v oficiálních mincovnách, stejně jako na periferních hradištích či v centrech obchodu snad i samotnými kupci obecně uvádí *S. Suchodolski* (1971, 183). Poslední z možností ovšem zmiňuje v kontextu početně a typově velmi rozsáhlého výskytu „našladownictw“ v oblasti Baltu. Suchodolski také poukazuje na významnou okolnost, kterou je třeba mít při studiu těchto mincí na zřeteli. Při zpracování mnoha starších významných nálezů byly následné denáry zpravidla opomíjeny a popisovány jen zcela povrchně, často mohly být dokonce roztaveny jako nezajímavý materiál o pouhé hodnotě drahého kovu. Dnes je zřejmé, že bude nutné těmto mincím a jejich výskytu včetně revize jejich zastoupení v již zpracovaných nálezech věnovat zvýšenou pozornost, neboť jsou zdrojem cenných informací o peněžním oběhu ve své době.

Pět kusů denárů z Kostic – Zadního hrůdu a okolí je výjimečných i v širším územním kontextu. Z východu dnešního Rakouska známe tři náleзовé mince z konce 10. stol., jedná

⁴ Za poskytnutí cenných údajů z dosud nepublikovaných měření patří poděkování Jiřímu Lukasovi a Luboši Polanskému.

se o české denáry, dva ethelredské Boleslava II. Cach 122 či 123 z hrobu v Zwentendorfu, Bez. Tulln (*Hahn 1991*, 57, A 8.1 a A 8.2)⁵ a vyšehradský denár Boleslava III. Cach 213 z Carnunta, Bez. Hainburg (*Hahn 1991*, 54, A 2.5). Z území uherského státu známe jen šest publikovaných – bezpečně lokalizovaných (všechny z hrobů) – mincí západní proveniencce ze 2. pol. 10. stol. (*Ruttkay 2000*, 239), z nichž pět náleží Boleslavu II. a čtyři z nich pocházejí ze Slovenska. Jsou to denáry Boleslava II.: z pohřebiště Ducové–Kostolec, okr. Piešťany, z r. 1970, typu Cach 123 (*Kovács 1989*; *Ruttkay 2000*, 242, č. 1), Svätý Peter–Kisrét, okr. Komárno (*Turnwald 1966*, 97; *Kovács 1989*, 41, tab. VIII, č. 199; *Ruttkay 2000*, 244, č. 3)⁶, Košúty, okr. Galanta (*Kovács 1989*, 48, tab. X, č. 248; *Ruttkay 2000*, 244, č. 2)⁷, a Velký Kýr, okr. Nové Zámky (*Kovács 1989*, 49, č. 252; *Ruttkay 2000*, 245, č. 6), nedochovaný a blíže neurčený. Dva další hrobové nálezy z území dnešního Maďarska reprezentují denár Boleslava II. z pohřebiště Székesfehérvár–Százrét, župa Fejér, Cach 36 (*Kovács 1989*, 65, tab. XIV, č. 357; *Ruttkay 2000*, 245, č. 4), a denár lombardského krále Berengara II. (950–961) z pohřebiště Szob–Kiserdő, ostříhomská župa (*Kovács 1989*, 66, XIV, č. 364; *Ruttkay 2000*, 245, č. 5). Všechny mince, které se dochovaly, jsou opatřeny otvorem: sloužily tedy druhotně jako ozdoba.

Skrovný počet mincí z 10. stol. z okolních zemí podtrhuje význam nálezů z Kostic – Zadního hrúdu. Jejich postavení je o to významnější, že se jedná o ražby z uvedeného výčtu nejstarší (vyjma severoitalského importu Berengara II., který může spadat před r. 955), jediné z období před r. 976 z širší geografické oblasti dolního Pomoraví, středního Podunají a Karpatké kotliny, které zachycují počáteční období oživení obchodu a související masové ražby mince v bavorských a návazně českých mincovnách po bitvě na Lechu r. 955.

Nastolují úvahy o tom, jakou roli v tomto období hrála, vedle již mnohokrát zmiňované západo-východní evropské obchodní magistrály, tradiční jižní cesta vedená Podunajím či v trase starobylé jantarové stezky. V této souvislosti je nutné zde vedle nálezů z dolního

⁵ *Hahn (1991, 97)* denáry mylně určuje jako typ Cach 128. Ten však dle Cachovy typologie (*Cach 1970*, 28) přísluší pouze ražbám se jménem monetaria NACVB. Oba zwentendorfské exempláře nesou jméno monetaria OMERIZ, se znaky Λ - ω (?), případně ω - Λ vedle Ruky Boží (z fotografii u *Hahna* nelze rozlišit). Náležejí tedy k typu Cach 122, resp. 123, což uvedl na pravou míru již *J. Sláma (1993, 2, pozn. 8)*.

⁶ Na pérovce, kterou vyobrazuje *Kovács (1989, tab. VIII, 199)* je denár typu kříž / kaplice překreslen se třemi kuličkami v úhlech kříže a čtvrtým úhlem bez výplně. Tato pérovka je zřejmě převzata z původního archeologického popisu nálezů. *Turnwald (1966, 97)* vychází z fotografie originálu mince, získané v ARÚ SAV. Na ní je zřetelná perforace mince dvěma dírkami, z nichž na pérovce jedna úplně chybí a druhá je díky schematickému překreslení vylomeného okraje nejasná. Mimo to ovšem *Turnwald* identifikoval odlišnou sestavu výplní v úhlech kříže, a to dvě kuličky a jeden kroužek. Mince má opisy na obou stranách korumpované, přesto *Turnwald* z nejasných opisů na straně s kaplicí dedukoval vyšehradský původ ražby a přidělil ji Boleslavu III. Toto přidělení odmítl *F. Cach (1966, 180)* a denár označil jako ražbu Boleslava II. z pražské mincovny. Vzhledem k tomu, že mince neodpovídá rozložením značek v úhlech kříže žádnému z velmi podrobně rozlišených typů v následně vydaném Cachově katalogu nejstarších českých mincí (*Cach 1970*), zaslouhova by si opětovnou pozornost. *Cach (1982, 12, č. 503)* sice místo nálezů uvádí v dodatcích, denár však popisuje jako svůj typ 70var, což je mince se zcela odlišnými výplněmi v úhlech kříže.

⁷ *Ruttkay (2000, 244)* konstatuje, že bližší určení mince není známo. Fotografie denáru, kterou uvádí *Kovács (1989, tab. X, č. 248)*, umožňuje přes některé nepřilíš zřetelné detaily určit minci jako denár typu ruka / kaplice s písmeny CNO pod kaplicí. Podle zmíněné fotografie se zdá, že vedle Ruky Boží je vlevo písmeno „V“. V každém případě se opět (sic!) jedná o minci, která nemá v Cachově katalogu přesnou obdobu. Samotný typ ruka / kaplice s ONO či CNO pod kaplicí má nejbližší k ražbám řady 170–184 (viz výše v textu). Vyobrazená mince má však velikost denáru.

Podyjí alespoň krátce zmínit ještě jeden z neobyčejně významných moravských objevů posledních let. Je jím další poklad mincí a zlomkového stříbra ze sklonku 10. stol., odkrytý jižně od Kojetína, okr. Přerov. Uložení depotu, obsahujícího významnou složku jak západních, tak islámských ražeb, bylo předběžně datováno do poloviny 90. let 10. století. Nález je nejjihněji položeným pokladem tohoto složení a zároveň ukazuje na pronikání polských vlivů na Moravu již před koncem 10. stol., a to do oblastí, která vybíhá ze směru předpokládané trasy západo-východní magistrály proti toku Moravy na jejím středním úseku. Výpověď tohoto nálezu dokresluje i další dosud nepublikovaný objev ztrátové mince z konce 10. stol., oto-adelaidského feniku typu Hatz III. z blízkosti poutního kostela v Dubu nad Moravou.

Ve spektru nálezů mincí z 10. stol. zaznamenáváme tedy na Moravě k dnešnímu datu prolínání tří zřetelných vlivů – bavorského, českého a severského, pronikajícího z polského a slezského území.

Počátek 11. století: masový příliv uherských denárů a rozsah ražby vlastní mince na Moravě za Břetislava I.

Na počátku 11. stol. se Morava dostala na dvě desetiletí do sféry polského vlivu. Ovládnutí Moravy je zpravidla spojováno s ovládnutím Prahy Boleslavem Chrabrým r. 1003. Podle Kosmových formulací se předpokládá, že Morava byla Poláky ovládnuta již o něco dříve. Díky nálezům mincí a zlomkového stříbra můžeme zaznamenat pronikání polského vlivu. Datum uložení obou hromadných depotů kelčského a komárovského spadá do doby po r. 1000, v případě kelčského nálezu to dokládají ražby Boleslava III. (999–1002). U komárovského nálezu je situace složitější, podle původního popisu J. Smolíkem zachráněných exemplářů však byl mezi nimi i bavorský denár Jindřicha IV. ražený po r. 1002, což ukazuje na podobnou dataci jeho uložení (*Michnová et al. 2010*, 120).

V období válek mezi Boleslavem Chrabrým a Jindřichem II. v letech 1003–1018 stáli Moravané na polské straně a Dětmar Merseburský na několika místech jmenovitě zaznamenává jejich podíl na válečných akcích. Je logické, že v dosud známých moravských nálezech zaznamenáváme absenci českých mincí z tohoto období. Nemáme však k dispozici ani žádné nálezy mince polského původu. Zásadní příčinou je tady ovšem velmi nízká intenzita produkce polské mince. Známých exemplářů denárů Boleslava Chrabrého je k dnešnímu dni necelých dvě stě, což je přičítáno nedostatku domácích zdrojů drahého kovu. Funkci oběživa v Polsku v té době zastávaly především masově dovážené saské mince, zejména tzv. křížové denáry. Přítomnost polské posádky v Přerově dokládá pět exemplářů, datovaných před r. 1000, nalezených při archeologických výzkumech na Horním náměstí (*Procházka et al. 2005*).

Masový příliv naopak zaznamenáváme na Moravě u uherských denárů. Ty jsou na Moravě hojně nacházeny jak v hrobech z mladohradištního období, tak v podobě jednotlivých ztrátových mincí. Nejčastěji jsou to mince Štěpána I. (997–1038) typu Huszár 1, s opisem STEPHANVS REX / REGIA CIVITAS a denáry Ondřeje I. (1046–1060). Tyto dva typy tvoří převažující složku mincí z území Moravy před r. 1060. Teprve po tomto datu jsou uherské mince vytlačeny z oběhu ražbami přemyslovských údělníků Oty I. Sličného (1061–1087) a Konráda I. (1061–1092). Podle posledního publikovaného přehledu *J. Šmerdy (1989)* známe přes čtyřicet nálezů uherských mincí z raně středověké Moravy. V evidenci

autora tohoto článku se k dnešnímu dni tento rozsah minimálně zdvojnásobil. Rozložení nálezů přitom pokrývá celé osídlené území Moravy. Převažující nálezy jednotlivých mincí ze sídlišť a z hrobů zřetelně ukazují na posun postavení ražené mince z funkce platebního prostředku dálkového obchodu směrem k lokální směně.

K počátku masové ražby denáru Štěpána I. typu Huszár 1 bylo postupně prezentováno více teorií, které připouštěly dataci od samotného počátku Štěpánovy vlády až po 30. léta 11. století. V poslední době je obecně přijímána datace do období po r. 1018, kterou stanovil K. Jonnson (1988) na základě rozboru jejich přítomnosti v severských nálezech. Transit uherských denárů na severní trhy je právem dáván do souvislosti i s jejich vysokým výskytem na Moravě (Šmerda 1989, 228–229; Kučerovská 1996, 21). Nálezy ze sledované oblasti dolního Podyjí potvrzují výše uvedený obraz. Celkem sedm denárů Štěpána I. a 11 ks denárů Ondřeje I. ukazují na významnou roli uherské mince ve struktuře oběživa na Moravě v 1. pol. 11. století.

Někdy na přelomu 20. a 30. let 11. stol. byla na Moravě zahájena (či obnovena?) ražba mince přemyslovskými knížaty Oldřichem a jeho synem Břetislavem. Oldřichovi je přisuzována jen jedna pravděpodobná moravská ražba, typu ruka / kaplice se dvěma kotvami pod lomenicí (Cach 1970, 42, č. 289; Sejbal 1971; Suchodolski 1971, 59–60; Kluge 1986, 214–5, č. 1; Šmerda 1996, 96, č. 307; Videman – Paukert 2009, 23–24, č. 1). Tento denár je známý pouze ve dvou exemplářích. Břetislavovy denáry jsou známy ve větším počtu i typové škále. Denár Cach 300 typu ruka / kříž s půlobloučky v jeho úhlech a jménem VSEBOR v opise je již masově raženou mincí, známou v řadě variant. Značný význam má i nález mincovního závaží v Přerově, jediného svého druhu z českých zemí, s obrazem převzatým z denáru Cach 300. Převážná část z více než sta dochovaných exemplářů pochází ovšem z nálezů severně od našeho území, a ukazuje tak na přetrvávající funkci v zahraničním obchodu. Spolu s obrazovými vzory na některých moravských denárech je dokladem přímých obchodních kontaktů Moravy se severně položenými trhy (Sejbal 1990).

Podíl Moravy na dálkovém obchodu konce 10. stol. a 1. pol. 11. stol. dokládají kromě samotných mincí také kupecká závaží, spojená s charakterem obchodu, ve kterém roli směnného prostředku vedle mincí plnil vážený kov v podobě zlomkového stříbra. Zvláštní postavení mají mezi nimi typická kulovitá závaží se zploštělými póly (*kugelzonen Gewichte*), na nichž jsou vyraženy značky, označující pravděpodobně váhové jednotky. Závaží mají železné jádro a jsou plátována bronzem. Dosud byly z Moravy publikovány tři exempláře závaží tohoto typu, z hradu Melice na Vyškovsku, Litovle a Olomouce (Michna 1977; Michna 2000; Šlězár – Zatloukal 2001). V dnešní době jsou zde již známy více než dvě desítky jejich zástupců. Geografické rozložení těchto prozatím nepublikovaných nálezů ukazuje, že jejich výskyt je vázán na významné obchodní trasy a sídliště sledovaného období. Z oblasti výzkumů mezi Břeclaví a Lanžhotem pochází již sedm (resp. devět) těchto závaží (viz Dresler – Macháček 2013).

Mince údělných knížat do závěru 12. století

Převaha domácích ražeb je na Moravě spojena s počátkem vlády přemyslovských údělníků Oty I. Sličného (1061–1087) a Konráda I. Brněnského (1061–1092), synů Břetislava I. Jejich denáry jsou stabilní součástí hrobové výbavy a jsou zastoupeny i v několika hromadných

depotech z doby jejich vlády. Projevuje se také další z charakteristických jevů, kterým je teritoriální rozdělení oběhu a lokální platnost mince na území příslušné části země. Naopak od konce 11. stol. zaznamenáváme na Moravě jen sporadicky denáry české. Moravské denáry jsou raženy také na odlišném hmotnostním základu a jsou oproti českým ražbám lehčí.

Oblast dolního Podyjí a Pomoraví tradičně příslušela k olomouckému údělu. S tím koresponduje i zastoupení denárů jednotlivých knížat v souboru z břeclavsko-lanžhotské terasy. Vedle jednoho společného denáru Konráda I. a Oty I. z doby před r. 1061 zde bylo nalezeno šest mincí Oty Sličného, Konrádu Brněnskému náleží jeden exemplář denáru Cach 362. Jediný uherský denár Salomona (1063–1074) typu Huszár 14 potvrzuje výše řečené o ukončení přílivu uherských mincí na Moravu v sedmé dekádě 11. století. Věrohodné úvahy některých badatelů současně předpokládají přemincovávání starších uherských ražeb na domácí (Šmerda 1989, 229).

Další generace olomouckých Přemyslovců je v souboru zastoupena vzácným denárem Svatopluka (1095–1107) Cach 436. Poté zeje v souboru nalezených mincí nápadná cézura, zahrnující období asi tří desetiletí. Početněji zastoupené jsou až mince z poloviny 12. století. Opět jsou to uherské mince, především anonymní ražby bez opisů, datované do širšího údobí 12. stol., které byly raženy ve více typech, zpravidla s vyobrazením kříže s různými ornamentálními výplněmi na obou stranách. Výtvarně z řady těchto jednoduchých motivů vybočuje denár Bély III. (1172–1196) typu Huszár 72, napodobující byzantské motivy, s vyobrazením Madony a nápisem SCTA MARIA.

Vzhledem k absenci ražeb datovaných do příslušného období pracovala domácí numismatika ještě poměrně nedávno s předpokladem, že od 40. let 12. stol. dochází na Moravě na více než půl století k přerušení mincovní produkce. Některé hromadné depoty z jižní Moravy současně nabízely výklad, že domácí mince byla potlačena na úkor kvalitních širokých fenikových ražeb podunajské proveniencí (Sejbal 1997, 93–96). Dvě rakouské mince z doby vlády Leopolda V. Babenberského (1177–1194) také skutečně nacházíme v nálezovém materiálu. Kromě nich zde nacházíme také jeden vzácný fenik některého z opatů kláštera Formbach původem z mincovny Neunkirchen, převážně měděné dobové falzum rakouského feniku z počátku 13. stol. a další blíže neurčený vídeňský fenik z téže doby.

Nálezy získané během posledních let především na jihu Moravy ovšem ukázaly, že ražba mince na Moravě ve 2. pol. 12. stol. neustala. Dnes víme, že toto období je reprezentováno bohatou typovou škálou denárů různorodých motivů, zčásti přebírajících zejména české vzory, zčásti však přinášejících zcela osobité a dosud neznámé ikonografické motivy. Charakteristický pro ně je velmi nízký obsah drahého kovu. Až na výjimku tyto ražby nemají vůbec nebo téměř vůbec zachované opisy, a je tedy většinou prakticky nemožné určit jak vydavatele, tak místo ražby (Videman – Paukert 2009, č. 248–269). Jediným panovníkem, kterému lze na základě opisů bezpečně přidělit určité mince, je olomoucký Ota III. Dětleb (1140–1160). O to více zaráží, že rozhodující část z desítek většinou jednotlivě nalezených mincí pochází z Břeclavska, a to ze dvou širěji vymezených a zřejmě i poměrně rozlehlých sídlištních lokalit (Videman – Paukert 2009, 434). Jednou z nich je prostor rozkládající se mezi obcí Ladná a Břeclaví, zahrnující v sobě břeclavské letiště. Podrobnější hodnocení mincovních nálezů z Ladné nelze vzhledem k vymezenému prostoru do tohoto příspěvku zahrnout (stručný přehled viz tab. 4). Můžeme však konstatovat, že obě sídlištní oblasti vykazují z pohledu mincovních nálezů velmi podobnou strukturu.

Tou druhou oblastí je k území jihovýchodně od Břeclavi, směrem k Lanžhotu, kde osídlení dokladují nálezy mincí z několika terénních vyvýšenin. Kromě pouhých tří moravských mincí z 2. pol. 12. stol., pocházejících z archeologických výzkumů, jsou to další raně středověké mince, získané povrchovou prospekci, bohužel bez detailní dokumentace náleзовých okolností. Mezi nimi vyniká početný soubor několika desítek moravských denárů, donedávna neznámých. Část z těchto mincí může snad pocházet i z roztroušeného depotu, stejně jako v téže oblasti mezi Břeclaví a Lanžhotem získané další přibližně tři desítky uherských denárů Ondřeje II. typu Huszár 9 a dva denáry Štěpána I. typu Huszár 1 (viz *tab. 3*).

Nejvýznamnější doklady peněžního oběhu zmíněného období tak (podle dnešního stavu poznání) nepocházejí z Olomoucka či Znojemska, kde sídlil asi nejmocnější moravský kníže 2. pol. 12. stol. Konrád III. Ota, ale z moravsko-rakousko-uherského pomezí v okolí Břeclavi. Jednoznačné interpretaci této skutečnosti, která by dávala bohatství nálezů například do souvislosti s činností známé a písemnými prameny doložené mincovny v Podivíně, brání neúplnost informací o náleзовých okolnostech.

Obě lokality, ale i další polohy registrované v posledních letech, byť jen sporadicky dokumentované a s daleko menším počtem nalezených mincí, přinášejí nový materiál pro analýzy peněžního oběhu na Moravě v raném středověku. Klíčové nálezy mincí z depotů a z pohřebišť dnes významně doplňují ztrátové mince z raně středověkých sídlišť, které dokládají pronikání směny mezi běžné obyvatelstvo (srov. *Klápště 1999*).

Tato práce vznikla v rámci projektu „Mezi Velkou a přemyslovskou Moravou. Archeologie kolapsu a oživení raně středověké společnosti“ (reg. č. GAP405/12/0111) podporovaného GA ČR.

Literatura

- Bartczak, A. – Butent-Stefaniak, B. 1997: Skarb monet z X wieku z miejscowości Lasowice, woj. Opolskie. *Wiadomości Numizmatyczne* 41, 29–70.
- Bláha, J. 1992: Nálezy denárových ražeb v Pekařské ulici a otázka charakteru slovanského trhu v Olomouci 10.–11. století. In: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1991, Olomouc*, 41–45.
- 2000: Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštík edd., *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999)*, Praha, 179–196.
- Bláha, J. – Polanský, L. 2005: Nález nové varianty denáru Boleslava II. typu ruka/poprsí ve Wurmově ulici 3 v Olomouci. *Numismatický sborník* 20, 147–150.
- Bogucki, M. 2008: Forged coins in early medieval Poland. *Wiadomości Numizmatyczne* 52, 209–236.
- Cach, F. 1966: Připomínka k článku K. Turnwalda „Nový typ denáru Boleslava III.“. *Numismatické listy* 21, 180.
- 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry do mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- 1982: Nejstarší české mince IV. /dodatky/. Praha.
- Dresler, P. – Macháček, J. 2013: Vývoj osídlení a kulturní krajiny dolního Podýjí v raném středověku. *Archeologické rozhledy* 65, 663–705.
- Gedai, I. 1975: XI. századi kincsletet Nagyarsányból. A Janus Pannonius múzeum évkönyve 17–18, 85–90.
- Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. *Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*. Braunschweig.
- 1982: Die administrativen Grundlagen der Typenvariation in der älteren bayerischen Münzprägung und ihre Signifikanz für die Datierung der ersten böhmischen Herzogsmünzen. *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 31/32, 103–115.

- Hahn, W. 1986: Imitativprägungen nach frühen bayerischen Münztypen in böhmischen und polnischen Schatzfunden. In: J. Sejbal ed., Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. Numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století), Brno, 285–299.
- 1987a: Nové poznatky k metalurgii českých mincí 10. století. Zprávy brněnské pobočky ČNS 61–62, 9–11.
- 1987b: Weitere Ergebnisse aus mikrochemischen Metallanalysen: Vergleichsserien bayerischer, böhmischer, polnischer und imitativer Münzen aus dem 10. und beginnenden 11. Jahrhunderts. *Literae Numismaticae Vindobonenses*, Band 3, 543–554.
- 1991: Fundmünzen des 10. und 11. Jahrhunderts aus Ostösterreich. *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* 31, 50–59.
- 2001: Grundzüge der Altaibaerischen Münz- und Geldgeschichte. 8. Teil: Die Regensburger Münzprägung in den Jahren 967–976: Frühe Typen Herzog Heinrichs II. *Money Trend* 10, 56–59.
- 2009: Nachträgliches zum Fund von Lasowice. *Wiadomości Numizmatyczne* 53, 41–54.
- Hásková, J. 1970: Curtis Stbecna a nejstarší doklady její existence. *Numismatické listy* 25, 102–110.
- 1985: K problematice počátků slavníkovského mincování. *Sborník Národního muzea – řada A*, 51–54.
- Hásková, J. – Staňa, Č. 1993: Půldenár Boleslava II. z hradiště „Staré zámky“ v Brně-Lišni. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica I*, Praha, 107–108.
- Hatz, G. 1974: Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Die deutschen Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in Schweden. Lund.
- Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. München.
- Jan, L. 2006: Stará Morava mezi východem a západem. In: P. Sommer ed., Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, Praha, 251–264.
- Jonsson, K. 1988: The earliest Hungarian coinage. In: P. Berghaus ed., *Commentationes numismaticae 1988*. Festgabe für Gert und Vera Hatz zum 4. Januar 1988 dargebracht, Hamburg, 95–102.
- Klápsřt, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 54, 775–809.
- Kluge, B. 1986: Das mährische Münzwesen der erste Hälfte des 11. Jahrhunderts. In: J. Sejbal ed., Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. Numismatického symposia 1979. Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století), Brno, 205–234.
- Koch, B. 1994: *Corpus nummorum Austriacorum*, Bd. 1. Mittelalter. Wien.
- Kovács, L. 1989: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Budapest.
- Krejčík, T. 1990: Denáry moravských údělných knížat 11.–12. století. Kandidátská dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně, filozofická fakulta. Brno.
- Kučerovská, T. 1996: Moravské nálezy mincí z 10. a 11. století a jejich význam pro objasnění nejstarších dějin země. In: E. Šimek ed., *Nálezy mincí – významná součást sbírkových fondů našich muzeí*. Sborník příspěvků ze semináře numismatiků, Olomouc, 19–22.
- Macháček, J. 2011: rec. Jan Videman – Josef Paukert: Moravské denáry 11.–12. století. Kroměříž 2009. *Archeologické rozhledy* 63, 370–371.
- Macháček, J. – Balcárková, A. – Dresler, P. – Milo, P. 2013: Archeologický výzkum raně středověkého sídliště Kostice – Zadní hrúd v letech 2009–2011. *Archeologické rozhledy* 65, 735–775.
- Mattingly, H. – Sydenham, E. A. et al. 1923–1994: *Roman Imperial Coinage* 1–10. London.
- Michna, P. 1977: Závaží z Melic na Vyškovsku a jeho místo v raně středověkých váhových systémech severní Evropy. *Moravské numismatické zprávy* 14, 18–35.
- 2000: Další nález raněstředověkého závaží severského původu na Moravě. In: *Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 1999*, Olomouc, 95–100.
- Michnová, V. – Polanský, L. – Tomková, K. – Týmonová, M. 2010: Komárovský poklad. Revize dochované části torza depotu. *Numismatické listy* 65, 98–126.
- Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.
- Polanský, L. – Sláma, J. 2008: Denárové ražby z hradiště Staré zámky v Brně-Lišni a nedalekých Velatic. *Numismatické listy* 63, 103–116.
- Polanský, L. – Tomková, K. 2006: Hromadný nález denárů a šperků z Čistěvsí. Revize popisu a dochované části depotu. *Numismatický sborník* 21, 83–124.
- Procházka, R. – Kučerovská, T. – Chumchal, M. – Kohoutek, J. 2005: Raně středověké mince z hradu Přerov. *Folia Numismatica* 20, 3–16.

- Radoměřský, P.* 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis Národního muzea – odd. věd společenských 124, 12–38.
- 1956: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. díl, 1. České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového. Praha.
- 1966: K počátkům moravského mincovnictví feudálního období. In: J. Sejbal ed., Sborník I. numismatického symposia 1964, Brno, 58–67.
- Richtera, L. – Videman, J. – Zmrzlý, M.* 2013: Materiálové analýzy mincí z 10. století z polohy Kostice – Zadní hrúd. Archeologické rozhledy 65, 872–877.
- Ruttka, A.* 2000: O nálezech mincí českého knížete Boleslava II. východně od řeky Moravy. In: L. Polanský – J. Sláma – D. Třeštit edd., Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), Praha, 239–246.
- Sejbal, J.* 1990: Die Beteiligung Mährens am Fernhandel mit dem Norden im Frühmittelalter nach numismatischen Quellen. In: Sigtuna Papers. Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1–4 June 1989, Stockholm, 289–299.
- 1993: Nové nálezy mincí v české archeologické literatuře. Numismatické listy 48, 1–3.
- 1997: Základy peněžního vývoje. Brno.
- Suchodolski, S.* 1971: Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- 1974: Zur Frage der Anfänge böhmischen Münzprägung. Numismatický sborník 13, 75–84.
- 1998: Spór o początki mennictwa w Czechach i w Polsce. Wiadomości Numizmatyczne 42, 5–20.
- Šlězár, P. – Zatloukal, R.* 2001: Zpráva o záchraném archeologickém výzkumu staveniště Arcidiecézního muzea Olomouc na Václavském náměstí v Olomouci č. o. 3–4 v roce 2000. In: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva 2000, Olomouc, 87–92.
- Šmerda, J.* 1989: Nálezy uherských mincí na Moravě z 11. a 12. století. Slovenská numizmatika 10, 223–234.
- 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Turek, R.* 1981: Poznámky k nálezům denárů 10. věku v Libici nad Cidlinou. Numismatické listy 36, 33–38.
- Turnwald, K.* 1956: Nález tzv. následního denáru na Libici v r. 1949. Numismatické listy 11, 1–12.
- 1966: Nový typ denárů Boleslava III. Numismatické listy 21, 97–99.
- Vachůt, P. – Videman, J. – Rajlichová, A.* v tisku: Řezenský obol Oty Švábského a další nové doklady obchodních aktivit z hradíště Staré Zámky v Brně-Líšni. Numismatický sborník 27/2.
- Videman, J.* 2010: Neznámý typ denáru bavorského vévody Oty (976–982) nalezený na jižní Moravě. Folia Numismatica 24/1, 13–22.
- Videman, J. – Paukert, J.* 2009: Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.
- Wihoda, M.* 2006: Morava v 10. století. In: P. Sommer ed., České země v raném středověku, Praha, 53–73.
- 2010: Morava v době knížecí 906–1197. Praha.
- Zemlička, J.* 1997: Čechy v době knížecí (1034–1198). Praha.

New coin finds from the lower Dyje (Thaya) River region in the context of early medieval Moravia

The article evaluates medieval coins from the end of the tenth century to the beginning of the thirteenth century, found over the past decade in the lower Dyje (Thaya) River region. The assemblage of more than 170 coins is an important source for learning about monetary circulation in Moravia at the end of the Early Middle Ages. Existing knowledge of monetary circulation in Moravia in the denarius period was based to a considerable extent on material obtained from a small number of hoards, and especially on denarii from Late Hillfort cemeteries. In contrast, the newly processed assemblage from the lower Dyje River region is composed mainly of individual lost coins, and hence represents a highly valuable sample of accidentally lost currency from a relatively large territory covering a period of approximately two and a half centuries. While some of the evaluated coins come from settlement features investigated during the archaeological terrain excavations of Kostice – Zadní hrúd, the majority of them were found on the surface of fields using a metal detector.

Five coins from the Kostice – Zadní hrúd site and the surrounding area date to the second half of the tenth century. Two of them were found in archaeologically investigated features and hence have a reliable find context. These coins are remarkable mainly because they are among the small number of coins from the territory of today's Moravia that can be dated to the tenth century or to the very beginning of the eleventh century. Previously known from this period were only finds of isolated coins from a small number of archaeological excavations and three Nordic-type hoards with hacksilver and Arabic dirhams. Coins discovered during the archaeological excavation in Kostice – Zadní hrúd and the surrounding area significantly expand the inventory mentioned above. The importance of the finds is enhanced by the fact that, with the exception of one, they represent coins coming with near certainty from a period earlier than all previously known coins, i.e. prior to 976. Two of the coins are Bavarian mintings of Henry II with the inscription ADAL below the shrine. Another one of the intact coins is a mysterious minting with an unclear origin. The nine-point fill in the angles of a cross on the obverse side of the coin is accompanied by the clear inscription OTTO DVX. The only known nine-point denarius of Otto of Swabia, this coin is perhaps an 'imitative' coin and certainly the last of the five coins from the tenth century found in Kostice – Zadní hrúd. It is also possible that these coins were minted as imitations of Bavarian models prior to the minting of official Bohemian coins. Yet another possibility is that the coins in question imitate an already existing Bohemian model. Four of the denarii are even exceptional in a broader territorial context – they are the only coins from the period before 976 from the larger geographic area of the lower Dyje River and Morava River regions, the Austrian Danube region and the Carpathian Basin connected with the revival of trade and the mass minting of coins in Bavarian and subsequently Bohemian mints following the Battle of Lechfeld in 955. A combination of three clear influences can be observed in the spectrum of tenth-century coins found in Moravia up to the present day – Bavarian, Bohemian and Nordic, which filtered down through Poland and Silesia.

A mass influx of Hungarian denarii in the first half of the eleventh century has been recorded in Moravia. A total of seven denarii of Stephen I and eleven denarii of Andrew I from the Kostice – Zadní hrúd site indicate the prominent role of Hungarian coins in the structure of currency in Moravia in the first half of the eleventh century. The minting of coins was commenced (renewed?) by Přemyslid Prince Oldřich and his son Břetislav in Moravia sometime around the year 1030. However, the predominance of domestic coins in Moravia is connected later with the beginning of the rule of the Přemyslid appanage holders Otto I of Olomouc (1061–1087) and Conrad I of Brno (1061–1092), the sons of Břetislav I. The lower Dyje River and Morava River regions traditionally belonged to the Olomouc appanage, which explains the occurrence of the denarii of individual princes in the assemblage. In addition to one denarius of Conrad I and Otto I from the period before 1061, six Otto I coins were found in the regions; one Cach 362 type denarius belongs to Conrad of Brno. The lone Hungarian denarius of Solomon (1063–1074), a Huszár 14 type coin, confirms the end of the influx of Hungarian coins into Moravia in the 1060s. The next generation of Olomouc Přemyslids is represented in the assemblage only by a rare Svatopluk (1095–1107) denarius – a Cach 436 type coin. A conspicuous break of around three decades then occurs, and larger numbers of coins do not appear until the middle of the twelfth century. These are again Hungarian coins, primarily anonymous mintings without inscriptions, dating to the broader period of the twelfth century. Besides these coins, other new finds from the lower Dyje River region include local coins that document the continuation of Moravian minting in the second half of the twelfth century. However, these local coins are characterised by a very low content of precious metal.

English by *David J. Gaul*

JAN VIDEMAN, Česká numismatická společnost, pobočka Kroměříž, Stoličkova 31, CZ-767 01 Kroměříž
jan.vid@seznam.cz

JIŘÍ MACHÁČEK, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Arne Nováka 1,
CZ-602 00 Brno; machacek@phil.muni.cz